

Kartläggning av den öppna fritidsverksamheten.

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2025
Uppdragsansvarig och textbearbetning: Katja Viklund

Kontaktuppgifter MUCF:

Telefon: 010-160 10 00

E-post: info@mucf.se

Webb: www.mucf.se

Innehållsförteckning

Förord	4
Sammanfattning	5
Allmänt om verksamheterna	6
Svarandes yrkesbakgrund	6
Förvaltningstillhörighet	6
Styrning och verksamhetsuppföljning	6
Personal och kompetens	7
Kompetensförsörjning	7
Samverkan med andra aktörer	8
Slutsatser	8
Myndighetens uppdrag	11
Bakgrund	11
Inledning	13
Kartläggningen	13
Organisation av öppen fritidsverksamhet	14
Relationen mellan hushållens ekonomiska standard och verksamheternas placering	15
Svarandes roller och yrkesbakgrund	16
Förvaltningstillhörighet	17
Verktyg för styrning och verksamhetsuppföljning	19
Ekonomi	20
Budget efter ekonomisk standard och utsatta områden	21
Inriktningar på verksamheten	21
De anställda	23
Kompetensförsörjning	24
Kompetensutvecklingsbehov för chefer och fritidsledare	27
Samverkan	29
Kärnuppdraget kopplat till unga	31
Ungas delaktighet	32
Avslutande diskussion	33
Metod	35
Frågeformulär och datainsamling	35
Referenslista	36

Förord

Den öppna fritidsverksamheten är inte en lagstadgad verksamhet utan frivillig för kommunerna. Vilken betydelse den öppna fritidsverksamheten får och hur dess potential utnyttjas blir i stor utsträckning upp till varje kommun. Det finns ännu inga riktlinjer eller rekommendationer för hur den ska drivas eller vad som är kvalitet i öppen fritidsverksamhet. Därför ser förutsättningarna för den öppna fritidsverksamheten olika ut i landet men det finns också faktorer och utmaningar som är gemensamma.

Denna rapport baseras på en enkätundersökning med ansvariga för den öppna fritidsverksamheten i kommuner över hela landet. Undersökningen har kompletterats med ett mindre antal intervjuer med verksamhetsnära chefer. Syftet med rapporten är att kartlägga den öppna fritidsverksamhetens förutsättningar, utmaningar och vilket behov av kompetensutveckling som chefer och fritidsledare har.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) ska bidra till det ungdomspolitiska målet att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. MUCF vill med denna rapport bidra till ökad kunskap om den öppna fritidsverksamheten. Myndigheten ser behov av ökad nationell samordning och stärkta insatser för att säkra ett kunskapsbaserat arbete och höja fritidsledaryrkets status. Kartläggningen visar att den öppna fritidsverksamheten utvecklats över tid samtidigt som det finns fortsatt stora behov av tydligare riktlinjer, förbättrade utbildningsmöjligheter och långsiktigt stöd för att säkerställa en kvalitativ öppen fritidsverksamhet.

Växjö april 2025

Stefan Holmgren

vik. generaldirektör, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor

Sammanfattning

Denna rapport baseras på en nationell enkätundersökning av den öppna fritidsverksamheten med syfte att följa upp samt öka myndighetens kunskap om sektorn och identifiera behoven av kunskapsutveckling hos chefer och fritidsledare. Myndigheten har regelbundet genomfört kartläggningar av sektorn med ett antal återkommande bakgrundsfrågor rörande personalen och verksamheten. Dessa frågor har kompletterats med frågor kring ett tema, exempelvis hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete¹. Med öppen fritidsverksamhet menar vi olika former av ungdoms- och fritidsgårdar, ungdomens hus och liknande verksamheter som riktar sig till unga på deras fritid. Av de totalt 290 kommunerna angav 286 att de bedriver öppen fritidsverksamhet. Av dessa deltog 219 kommuner i undersökningen. Enkäten riktade sig till verksamhetsnära chefer som ansvarar för den öppna fritidsverksamheten. Totalt besvarades den av 249 personer. Undersökningen har kompletterats med intervjuer med tio verksamhetsnära chefer.

Framträdande resultat är den ökade andelen heltidsanställda, drygt 80 procent samt att det har skett en markant minskning av andelen timanställda sedan 2019². Vidare har det skett en positiv förflyttning av andelen chefer som tycker att samverkan med skola, polis, socialtjänst och föreningsliv fungerar bra. Det råder mycket stora utmaningar i rekryteringen av personal med relevant utbildning och erfarenhet, framför allt i storstäderna. Nästan alla chefer anger att det finns ett behov av kompetensutveckling för personalen, vilket är en ökning sedan vår mätning 2019. 2019 angavs störst behov av inkluderande arbetssätt för unga med funktionsvariation respektive unga hbtq-personer. Nu var det flest som angav att personalen har behov av metoder för ungas delaktighet och inflytande samt metoder för analys och utveckling av den egna verksamheten.

¹ MUCF. (2022). Kunskapsunderlag till fritidsledare och andra yrkesverksamma om hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete.

² MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet. Resultat av en nationell enkätundersökning 2018.

Allmänt om verksamheterna

Sammantaget ansvarar cheferna för 1 029 verksamheter varav 939 har kommunen som huvudman. Andelen kommunala huvudmän ökar enligt de tre senaste undersökningarna³ som MUCF har genomfört. Antalet verksamheter ligger stabilt enligt våra tre senaste undersökningar. Den vanligast förekommande inriktningen på verksamheterna är allmän, öppen fritidsverksamhet följt av verksamhet riktad till tjejer, kulturinriktning och mobil verksamhet.

Svarandes yrkesbakgrund

Enkäten undersöker vilken yrkesbakgrund cheferna har, drygt hälften anger att deras yrkesbakgrund är inom den öppna fritidsverksamheten. I övriga gruppen dominerar en yrkesbakgrund inom kultursektorn, såsom bibliotek och kulturskola därefter en bakgrund inom skolväsende och socialtjänst.

Förvaltningstillhörighet

286 utav landets 290 kommuner har valt att satsa på att erbjuda sina unga en frivillig, kostnadsfri öppen fritids- och ungdomsverksamhet. Drygt hälften av kommunerna har organiserat den öppna fritidsverksamheten under en kultur och fritidsförvaltning. I storstäder är det näst vanligast att placera den öppna fritidsverksamheten under en socialförvaltning medan den i mindre städer ofta organiseras under en utbildningsförvaltning. Att förvaltningstillhörigheten kan påverka framkommer i intervjuer med verksamhetsnära chefer. Som exempel nämns att den öppna fritidens frågor riskerar att försvinna i de stora utbildnings- och socialförvaltningarna och de intervjuade cheferna samt fritextsvaren vittnar om att det finns en okunskap om den öppna fritidens uppdrag och roll hos andra offentligt finansierade verksamheter.

Styrning och verksamhetsuppföljning

De flesta verksamheter använder sig av något styrning- och verksamhetsuppföljningssystem. Av de svarande anger 70 procent att de har politiskt formulerade mål riktade till den öppna fritidsverksamheten. Runt 50 procent använder sig av uppföljnings- och utvärderingssystem respektive riktade strategiska dokument. Knappt 40 procent använder sig av indikatorer för kvalitet.

³ MUCF. (2016). Kartläggning av öppen fritidsverksamhet – en nationell bild och faktorer som påverkar deltagande.

MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet. Resultat av en nationell enkätundersökning 2018.

MUCF. (2022). Kunskapsunderlag till fritidsledare och andra yrkesverksamma om hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete.

Personal och kompetens

Totalt ansvarar cheferna för 2 539 anställda, varav 82 procent är heltidsanställda, knappt 10 procent är deltidsanställda och 8,5 procent timanställda. Andelen heltidsanställda har ökat enligt våra kartläggningar⁴ från 70 procent till 80 procent. Det har samtidigt skett en stor minskning av andelen timanställda från de 36 procent vår kartläggning 2019⁵ visade. Drygt 40 procent har en 2-årig fritidsledarutbildning och 6 procent har 2-årig socialpedagogutbildning, 13 procent en högskole/universitetsutbildning och 30 procent har ingen eftergymnasial utbildning. Viljan att utveckla sin kompetens inom olika områden är stor både avseende chefernas egen roll i verksamheten och det kompetensutvecklingsbehov som cheferna ser att fritidsledarna har. Flest chefer, 57 procent uttrycker att de har behov av uppföljningsmodeller anpassade för den egna verksamheten och nyckeltal för kvalitet anpassade för den öppna fritidsverksamheten och drygt hälften har behov av kompetensutveckling i frågor kring ungas kriminalitet och rekrytering till kriminalitet. För personalen så anger flest behov av metoder för ungas delaktighet och inkludering samt metoder för analys och utveckling av den egna verksamheten.

Kompetensförsörjning

Enkäten visar att den öppna fritidsverksamheten har stora utmaningar med kompetensförsörjningen. En tredjedel av representanterna uppger att de har haft vakanta tjänster på grund av svårigheter att rekrytera personal till verksamheterna, i storstäder och storstadsnära kommuner är den andelen 50 procent. Hälften av alla storstäder och storstadsnära kommuner har haft vakanta tjänster under de senaste 3 åren på grund av svårigheter att rekrytera personal. I storstäder och storstadsnära kommuner uppger 78 respektive 72 procent att det är ganska eller mycket svårt att rekrytera personal med relevant erfarenhet och utbildning. Svårigheterna att rekrytera personal påverkar den öppna fritidsverksamheten negativt.

⁴ MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet. Resultat av en nationell enkätundersökning 2018.

MUCF. (2022). Kunskapsunderlag till fritidsledare och andra yrkesverksamma om hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete.

⁵ MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet. Resultat av en nationell enkätundersökning 2018

Samverkan med andra aktörer

De flesta svarande upplever att samarbetet med vårdnadshavare, skola, polis, socialtjänst och civilsamhälle fungerar väl. Runt nio av tio uppger också att samverkan med polis och skola fungerar utmärkt eller bra. Något färre, åtta av tio gör samma bedömning av samverkan med socialtjänst, civilsamhälle och föreningar. Fritextsvaren visar också på utmaningar och att samverkan kan förbättras, exempelvis lyfts att den öppna fritidsverksamheten kan ha svag styrning i samverkansfrågor och få verktyg för personalen i arbetet med samverkansparter och att det kan saknas en tydlig uppdragsbeskrivning i relation till vad som ska uppnås genom samverkan. Sju av tio svarande uppger att de deltar i/bjuds in till samverkan i det brottsförebyggande arbetet inom skola, socialtjänst, polis och fritid (SSPF), som nu finns i runt 190 kommuner och är en del av kommunernas brottsförebyggande arbete. I intervjuer lyfter flera chefer att verksamhetens status och förståelsen för den öppna fritidsverksamheten ökar i ett framgångsrikt samverkansarbete med skola, socialtjänst och polis. Vilket är betydelsefullt då vår rapport från 2022⁶ visar att just statuskillnader kan utgöra hinder i samverkan. Brist på status kan resultera i ett tolkningsföreträde för övriga aktörer och det i sig kan utgöra ett hinder som leder till att den öppna fritidsverksamheten tar mindre plats och upplever begränsningar i samverkan. Genom att den öppna fritidsverksamheten inte ägnar sig åt någon myndighetsutövning, till skillnad från exempelvis skola och socialtjänst, samt att unga besöker fritidsverksamheten frivilligt så har den öppna fritidsverksamheten unika möjligheter att skapa ett förtroendekapital hos unga. Den nära och stödjande relationen betyder att den som arbetar inom dessa verksamheter kan få kännedom om ungas utsatthet på ett annat sätt än andra yrkesgrupper. Myndigheten har i sin rapport från 2022 identifierat behovet av ett tydligare samverkansuppdrag mellan öppen fritidsverksamhet, skola, socialtjänst, polis och det civila samhället för frågor kring våld och hedersrelaterat våld och förtryck.

Slutsatser

Den öppna fritidsverksamheten befinner sig på en utvecklingsresa där kommuner har kommit olika långt. Det finns de som under lång tid har arbetat med en professionalisering av verksamheten och har en tydlig uppdragsbeskrivning, systematiskt uppföljningsarbete, heltidsanställd och utbildad personal och erbjuder därigenom unga en trygg och utvecklande öppen fritidsverksamhet. Samtidigt är det många chefer som behöver lägga stort fokus på det mest grundläggande utvecklingsarbetet i verksamheter som kan sakna uppdragsbeskrivning, rutiner för hantering av komplexa situationer, mål- och uppföljningsarbete i kombinationer med ett stort antal utbildade tim- och deltidsanställda.

En kvalitativ öppen fritidsverksamhet bygger på ungas delaktighet och inflytande och är en plats för social gemenskap under trygga former. En verksamhet där unga kan träffa nya vänner, möta personal som bidrar till ungas personliga och sociala utveckling i en identitetsskapande tid i livet. Fritidsledarskapet erbjuder ett varierande och utvecklande yrkesliv med stor frihet att tillsammans med unga skapa en viktig ungdomsverksamhet. Yrkesrollen innebär samtidigt ett stort ansvar att se unga, att lägga märke till förändringar, att våga ställa rätt frågor och veta vad som behöver följas upp eller när det är tid att lotsa vidare till andra professioner. Fritidsledare behöver även kunna samarbeta med andra aktörer runt de unga såsom vårdnadshavare, skola, polis, socialtjänst, förenings- och kulturliv.

⁶ MUCF. (2022). Kunskapsunderlag till fritidsledare och andra yrkesverksamma om hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete.

Att utvecklingsarbetet är viktigt framkommer på frågan om kompetensbehov hos de ansvariga där en tydlig majoritet angett behovet av anpassade uppföljningsmodeller och hälften efterfrågar nyckeltal för kvalitet. Nationella rekommendationer skulle stötta kommunerna i arbetet och tydliggöra de resurser som krävs för att kunna driva en kvalitativ öppen fritidsverksamhet, något som även sektorns intresseorganisationer lyfter behovet av. Nationella rekommendationer skulle även tydliggöra den öppna fritidens roll och uppdrag i samverkan med andra offentligt finansierade aktörer runt unga såsom skola, socialtjänst, polis, kultur- och föreningsliv.

Ett framträdande resultat av undersökningen visar att den öppna fritidsverksamheten har stora utmaningar med kompetensförsörjningen. I fritextsvaren lyfte många utmaningar med att de sökande inte var kvalificerade nog, att de saknade relevant utbildning och tillräcklig erfarenhet. Kartläggningen visar att endast 43 procent har en fritidsledarutbildning och att drygt 30 procent inte har en eftergymnasial utbildning. Samtidigt visar cheferna på fritidsledaryrkets komplexitet i de identifierade kompetensutvecklingsbehoven som anges för personalen, 95 procent av svarande angav något utav de listade alternativen. Enligt cheferna behöver fritidsledarna metoder för att kunna analysera och bidra till utveckling av verksamheten, att de behöver bli bättre på att arbeta med ungas delaktighet och inflytande och ha mer kunskaper i att upptäcka tidiga tecken på psykisk ohälsa och destruktivt beteende hos unga. Vidare förväntas fritidsledarna bidra till att unga besökare har en trygg och meningsfull fritid och att stötta unga i deras personliga och sociala utveckling. Flera nämner att de sökanden med rätt kvalifikationer inte var intresserade av deltidstjänster. Obekvämt arbetstid på kvällar och helger utmanar i rekryteringen liksom faktorer som låga löner, att den öppna fritidsverksamheten kan ha svårt att konkurrera med exempelvis skola och hem för vård och boende (HVB), framför allt lönemässigt och där skolan även erbjuder arbete på dagtid. De begränsade möjligheterna till vidareutbildning och en låg status på fritidsledaryrket bidrar till svårigheterna uppges i fritextsvaren. Samtidigt visar kartläggningen att allt fler har heltidsanställningar. Möjligheten att arbeta heltid är en viktig del av professionaliseringen av sektorn och stärker attraktionskraften vid rekrytering.

Sektorns intresseorganisationer har länge uttryckt ett behov av en kandidatutbildning med möjlighet till en master på universitetsnivå för ungdomsarbetare/fritidsledare på motsvarande sätt som folkhögskolornas socialpedagogutbildning kan kompletteras med en socionomutbildning. Det skulle bidra till en ökad status och kvalitetshöjning av yrket. En universitetsutbildning skapar förutsättningar för forskning inom fältet fritid, främjande ungdomsarbete och öppen fritidsverksamhet, något som i hög utsträckning saknas nationellt idag. Island⁷, Finland⁸, Norge⁹ har utbildningar på universitetsnivå riktad till sektorn som arbetar främjande mot unga på deras fria tid. Forskning och metodutveckling är viktiga komponenter för utveckling av sektorns kvalitativa arbete och professionalisering.

Förvaltningstillhörigheten påverkar den öppna fritidsverksamheten på olika sätt, en socialförvaltning, utbildningsförvaltning eller en kultur och fritidsförvaltning har alla sina dominerande fokusområden

⁷ Island. University of Iceland. Faculty of Health Promotion, Sports and Leisure Studies.
<https://english.hi.is/about-ui/schools-and-faculties/school-education/faculty-health-promotion/sport-and-leisure-studies>

⁸ Finland. Bachelor of Humanities, Community Educator, Outdoor and Adventure Education.
Study Adventure Education in Finland – Humak University of Applied Sciences.

⁹ Norge. Universitetet i Sorøst i Norge.
<https://www.usn.no/studier/bachelor-i-ungdomsarbeid-og-fritidspedagogikk/>

och prioriteringar och kunskapen om den öppna fritidsverksamhetens uppdrag och roll kan variera. I besparingstider finns ett visst skydd hos de lagstadgade verksamheterna som den öppna fritidsverksamheten inte har.

En sammanfattning av fritextsvar och intervjuer beskriver att det är först när den öppna fritidsverksamheten har ett tydligt uppdrag, tillräckliga resurser både budgetmässigt och kompetensmässigt som den kommer till sin fulla potential och går från ett enkelt arbete till ett i högsta grad kvalificerat arbete och bidrar med större kraft till det ungdomspolitiska målet. En sådan öppen fritidsverksamhet verkar även kompensatoriskt för unga som möter större hinder i livet och ger unga ett tryggt och utvecklande sammanhang för alla som besöker verksamheten. Att fler verksamheter erbjuder riktade aktiviteter för underrepresenterade grupper av besökande unga, som exempelvis tjejer och hbtq-personer är därför en positiv utveckling. Men myndigheten ser med oro på att andelen riktade verksamheter för unga med funktionsvariation och rätt till LSS har halverats.

Myndigheten ser ett stort behov av kompetensutveckling hos personalen för att möta förväntningar hos arbetsgivare och möta samhällsutvecklingen som den påverkar unga idag. Vidare ser myndigheten behov av möjligheter till vidareutbildning på universitetsnivå för att möta arbetsgivarnas behov av kvalificerad personal. Arbetssökande med högre utbildning i främjande och förebyggande ungdomsarbete skulle bidra till att minska rekryteringssvårigheterna. Möjligheterna till vidareutbildning skulle öka attraktiviteten på och bidra till att säkra fritidsledarutbildningarna på folkhögskolenivå, vilka nu hotas av nedläggningar på grund av bristande antal sökande, trots goda chanser till fast anställning¹⁰. Ökad nationell samordning, utveckling av metodstöd för den öppna fritidsverksamheten och ett kunskapsbaserat främjande arbete med unga på deras fria tid skapar bättre förutsättningar för fler unga att få en trygg och meningsfull fritid. Fritidens roll i kommunernas brottsförebyggande arbete behöver tydliggöras och stärkas. Samhällsutvecklingen med barn och unga i eller i risk för grov organiserad brottslighet har även påverkat den öppna fritidsverksamheten. När våldet kommer nära krävs det nya arbetssätt och rutiner för att säkra arbetsmiljön för personalen och trygga besökande unga. Ett stort ansvar som riskerar att landa på enskilda chefer att hantera. Det finns behov av en nationell resurs för samordning, stöd, insamling och spridning av kunskap och erfarenheter kring den öppna fritidsverksamhetens roll i det brottsförebyggande arbetet. Samarbetet behöver öka på lokal nivå med offentligt finansierade aktörer runt unga samt föreningsliv för att nå målet om ett tryggt och inkluderande samhälle med en utvecklande och meningsfull fritid för alla barn och unga.

¹⁰ Fritidsledarskolornas förenings årliga undersökning, Vart tog de vägen? <https://fritidsledare.se/vart-tog-de-vagen/>

Myndighetens uppdrag

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) ska bidra till det ungdomspolitiska målet att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Myndigheten har därför ett instruktionsbundet uppdrag att verka för att ungdomar har trygga, meningsfulla och utvecklande fritidsaktiviteter. Som ett led i detta arbete erbjuder myndigheten stöd för den öppna fritidsverksamheten genom kunskapshöjande insatser för huvudmän, beslutsfattare och yrkesverksamma i sektorn. Med öppen fritidsverksamhet avses verksamhet som riktar sig till unga på deras fritid, verksamheten kan drivas i formen av en mötesplats eller vara mobil. Den är i grunden kostnadsfri och erbjuder vanligen spontant deltagande. Den kallas ofta för ungdoms- och fritidsgårdar. Myndigheten ska undersöka vilka förutsättningar som finns för att höja verksamhetens status och kvalitet med syftet att uppnå en jämlik och tillgänglig öppen fritidsverksamhet för alla barn och unga i Sverige.

MUCF har tagit fram olika stödmaterial riktade till den öppna fritidsverksamheten, däribland Samverkansmodellen om samverkan med civilsamhället¹¹, barnkonventionen för den öppna fritidsverksamheten¹² och inkludering av unga med funktionsnedsättning¹³.

MUCF har även tagit fram ett stödmaterial med fokus på hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande¹⁴ arbete till fritidsledare och andra yrkesverksamma som arbetar med ungas fritid.

Bakgrund

De senaste tio åren har samhället likväl som andra aktörer inom ungas fritid påverkats i stor utsträckning av de samhällsomvälvande händelserna i Sverige och världen. Kommunerna har tagit emot många barn och unga på flykt, covidpandemin medförde att nya arbetssätt utvecklades och parallellt med detta har även en tilltagande organiserad brottslighet med våldsdåd och rekrytering av unga till kriminalitet påverkat den öppna fritidsverksamheten. Detta har ställt stora krav på flexibilitet och anpassning hos verksamheterna som möter barn och unga på deras fria tid. En meningsfull fritid ger unga möjlighet att växa, utvecklas och inkluderar unga att vara aktiva i samhällsbygget. Den har också en hälsofrämjande effekt och skyddar mot risken för psykisk ohälsa och destruktiva livsval.

MUCF har i rapporten Unga och utanförskap¹⁵ visat vad det kostar samhället när unga hamnar utanför i exempelvis kriminalitet. Rapporten gör tydligt att det är en ekonomisk och samhällsmässig vinst när samhället satsar på ungas tillgång till en meningsfull fritid. Myndigheten ingår i en nationell samverkansgrupp för att stötta det lokala arbetet med samverkansformen skola, socialtjänst, polis och fritid, (SSFP). Samverkansformen är en del av kommunernas brottsförebyggande arbete som närmare 190 kommuner bedriver. Den syftar till att upptäcka ungdomar i risk att begå brott eller med en

¹¹ MUCF. Samverkansmodellen för öppen fritidsverksamhet.

¹² MUCF. (2021). Öppna fritidsverksamheten- om barnkonventionen.

¹³ MUCF. (2020). Öppen fritidsverksamhet- om tillgänglighet och inkludering.

¹⁴ MUCF. (2023). Våld, förtryck och heder- att arbeta förebyggande i öppen fritidsverksamhet.

¹⁵ MUCF. (2022). Eva Nilsson Lundmark och Ingvar Nilsson. Unga och utanförskap. En socioekonomisk analys av värdet av främjande öppen fritidsverksamhet.

begynnande kriminalitet. En styrka med SSPF är att den så tydligt pekar ut att fritiden har en viktig roll i samverkan kring barn och unga. Undersökningen visar att det är den öppna fritidsverksamheten som i stor utsträckning representerar fritiden i samverkansformen.

Alla barn och unga har rätt till en meningsfull fritid. Våra rapporter visar dock att Sverige inte riktigt uppfyller det. Många unga möter hinder för att ha den fritid de önskar, exempelvis så visar MUCF:s rapport En fördjupad bild av ungas fritid¹⁶ att andelen unga som upplever att de har goda möjligheter att ta del av aktiviteter på fritiden har minskat. Bara hälften av unga med funktionsnedsättning är nöjda med sin fritid, och många unga hbtqi-personer uppger att de avstår från fritidsaktiviteter av rädsla för att bli dåligt bemötta. Unga kan även möta ekonomiska och geografiska hinder på sin fritid. Det är viktigt att det finns verksamheter som erbjuder en meningsfull fritid med låga trösklar för ungas deltagande, som exempelvis den öppna fritidsverksamheten. Trygga sociala sammanhang och gemenskap, är betydelsefulla friskfaktorer och centralt för att unga ska må bra. MUCF har under många år arbetat med att ta fram och sprida kunskap om ungas fritid, den öppna fritidsverksamheten och om civilsamhällets förutsättningar.

Ungas delaktighet och inflytande behöver öka i samhället. När unga känner sig delaktiga och har inflytande så ökar deras tillit till samhället, en tillit som i sin tur stärker vår demokrati. MUCF:s fördjupade rapport om Ungas delaktighet och inflytande från 2024¹⁷ visar att det är en stor andel unga, som uppger att de inte tror att de behövs i det svenska samhället. Ungefär hälften av de unga svarar att de inte känner sig delaktiga i samhället. Den öppna fritidsverksamheten kan genom att låta unga vara delaktiga och ha ett reellt inflytande i verksamheten göra skillnad och på så sätt bidra till inkludering och social sammanhållning av unga i samhället. Därför är det positivt att undersökningen visar att unga har stort inflytande och är delaktiga i den öppna fritidsverksamheten. Närmare 90 procent uppger att unga har ganska stort till stort inflytande över verksamhetens aktiviteter och 75 procent att unga påverkar verksamhetens planering.

¹⁶ MUCF. (2023). Ung idag 2023:2. En fördjupad bild av ungas fritid.

¹⁷ MUCF. (2024). Ung idag 2024:2. En fördjupad bild av ungas inflytande och delaktighet.

Inledning

I den här rapporten presenteras resultatet från en nationell kartläggning av öppna fritidsverksamheter i Sverige. Kartläggningen följer upp tidigare enkätundersökningar¹⁸ myndigheten har gjort och utöver detta har ett antal nya frågor ställts. Enkäten har tagits fram för att få en samlad bild och öka kunskapen om verksamheternas behov för att MUCF ska få en bättre förståelse av vilket stöd den öppna fritidsverksamheten behöver. Rapporten inleds med en sammanfattning samt beskriver myndighetens uppdrag och bakgrund till uppdraget innan den ger en summarisk översikt av enkätens resultat och en avslutande diskussion.

Kartläggningen

Målgruppen för enkäten var verksamhetsnära chefer som ansvarar för den öppna fritidsverksamheten i landets kommuner. Av de 290 kommunerna uppgav 286 att de bedrev en öppen fritidsverksamhet. Undersökningen skickades via mejl till 376 representanter varav 249 svarade, dessa representerar 219 av landets kommuner. Enkäten bestod av 28 huvudfrågeställningar och var indelad i fyra temaområden; om verksamheten, personal och kompetens, samverkan, och ungas delaktighet och inflytande. Enkäten hade 11 frågor med möjlighet till fritextsvar.

Enkäten har kompletterats med intervjuer med tio verksamhetsnära chefer i den öppna fritidsverksamheten. Frågor har bland annat ställts kring yrkesbakgrund, erfarenhet av att tillhöra olika förvaltningar och av samverkan med andra aktörer.

¹⁸ MUCF. (2016). Kartläggning av öppen fritidsverksamheten nationell bild och faktorer som påverkar deltagande.

MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet. Resultat av en nationell enkätundersökning 2018.

MUCF. (2022). Kunskapsunderlag till fritidsledare och andra yrkesverksamma om hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete.

Organisation av öppen fritidsverksamhet

Förutsättningarna och organiseringen av den öppna fritidsverksamheten i Sveriges kommuner ser olika ut. Förutom de skillnader som råder mellan landets kommuner så skiljer sig förvaltningstillhörigheten för den öppna fritidsverksamheten sig åt. Det gäller även vilken yrkesbakgrund som den svarande har. Rapporten redogör för hur verksamheterna är organiserade runt om i landet.

För att utreda om kommunernas geografiska placering och storlek påverkar hur den öppna fritidsverksamheten bedrivs redovisas de insamlade svaren baserat på Sveriges kommuner och regioner, SKR:s kommungruppsindelning. Kommungruppsindelningen används för att underlätta jämförelser och analyser i olika statistiska sammanhang och är framtagen av SKR. Indelningen består av totalt nio grupper fördelade på tre huvudgrupper, där kommunerna grupperats utifrån vissa kriterier som tätortsstorlek, närhet till större tätort och pendlingsmönster.¹⁹ I rapporten redovisas de tre huvudkategorierna av kommungrupper.

Tabell 1. Fördelning av svarande från olika kommungrupper

Svarande	Antal svarande per kommungrupp	Antal kommuner i kommungrupp
Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	84	0
Landsbygdskommun	26	26
Landsbygdskommun med besöksnäring	13	13
Lågpendlingskommun nära större stad	16	16
Mindre stadstätort	29	25
Större städer och kommuner nära större stad	125	0
Pendlingskommun nära mindre tätort	37	36
Pendlingskommun nära storstad	42	36
Pendlingskommun nära större stad	46	43
Storstäder och storstadsnära kommuner	40	0
Storstäder	19	3
Större stad	21	18
Total	249	216

¹⁹ Kommungruppsindelning | SKR

<https://skr.se/skr/tjanster/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/kommungruppsindelning.2051.html>

Svarande fick frågan hur många verksamheter de ansvarar för, vilken målgrupp verksamheterna vänder sig till samt i vilken regi verksamheten drivs i. Totalt ansvarar de för 1029 verksamheter. Jämfört med kartläggningen 2018²⁰ så ligger andelen verksamheter för åldersgruppen 13–18 år kvar på drygt hälften, däremot så har antalet verksamheter på skolans uppdrag har minskat från 14 procent till 4 procent. Däremot så erbjuder 22 procent verksamhet för samma målgrupp, barn 10–12 år men på eget uppdrag. Antalet ungdomens hus/allaktivitetshus från 15 år och uppåt har minskat från 11 procent till 6 procent. Myndigheten har tidigare²¹ lyft att det allt oftare riktas kultur och fritidsutbud på fritiden mot yngre åldersgrupper än mot äldre unga och unga vuxna. Det är något som kan slå mot exempelvis gruppen unga med funktionsvariation som kan ha behov av öppen fritidsverksamhet högre upp i åldrarna.

Tabell 2. Anger antal verksamheter, ålder på målgrupp samt i vilken regi den drivs.

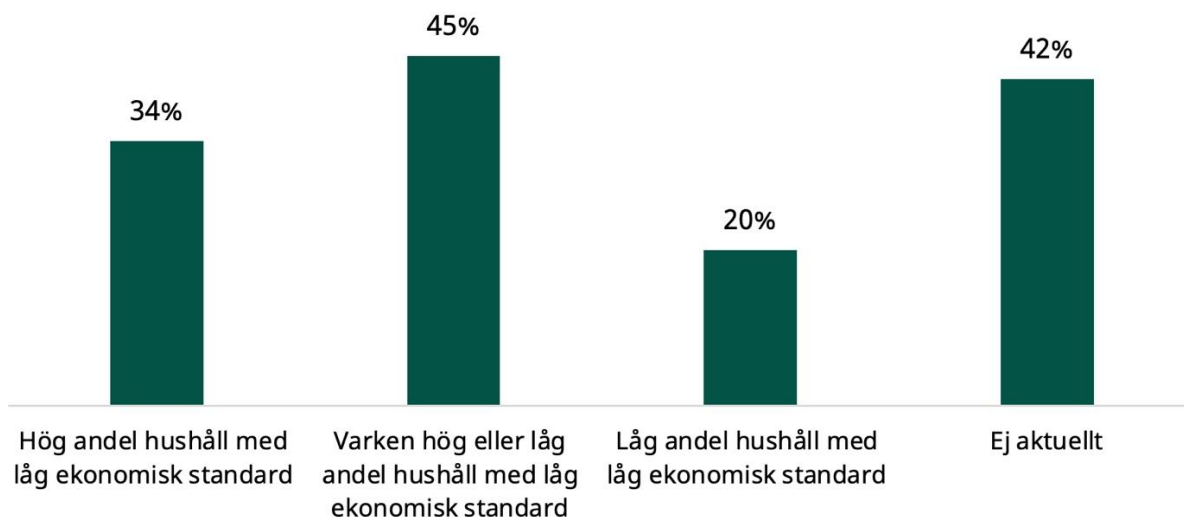
Verksamheter	Kommunal regi	Förenings/ organisations regi	Privat regi	Annat
Öppen fritidsverksamhet (fritidsgård/ungdomsgård) 13–18 år	508	41	1	0
Öppen fritidsverksamhet (ungdomens hus/allaktivitetshus) 15 år och uppåt	62	3	0	0
Öppen fritidsverksamhet (ej på skolans uppdrag) 10–12 år	205	18	0	2
Öppen fritidsverksamhet (på skolans uppdrag) 10–12 år	33	0	0	0
Öppen fritidsverksamhet utifrån annan ålder än ovan	131	24	1	0
Totalt antal verksamheter	939	86	2	2

Relationen mellan hushållens ekonomiska standard och verksamheternas placering

Cheferna fick frågan om vilken ekonomisk standard hushållen har i de områden de bedriver verksamhet i. Vilket redovisas i figur 1. Knappt hälften, 45 procent svarade att verksamheterna är placerade i områden som varken har hög eller låg andel hus med låg ekonomisk standard. Därefter har 34 procent angivit att de har verksamheter placerade i områden med låg ekonomisk standard. Endast 20 procent har verksamheter i områden med hög ekonomisk standard. Drygt 40 procent har angett ej aktuellt på frågan om relationen mellan hushållens ekonomiska standard och verksamheternas placering.

²⁰ MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet. Resultat av en nationell enkätundersökning 2018.

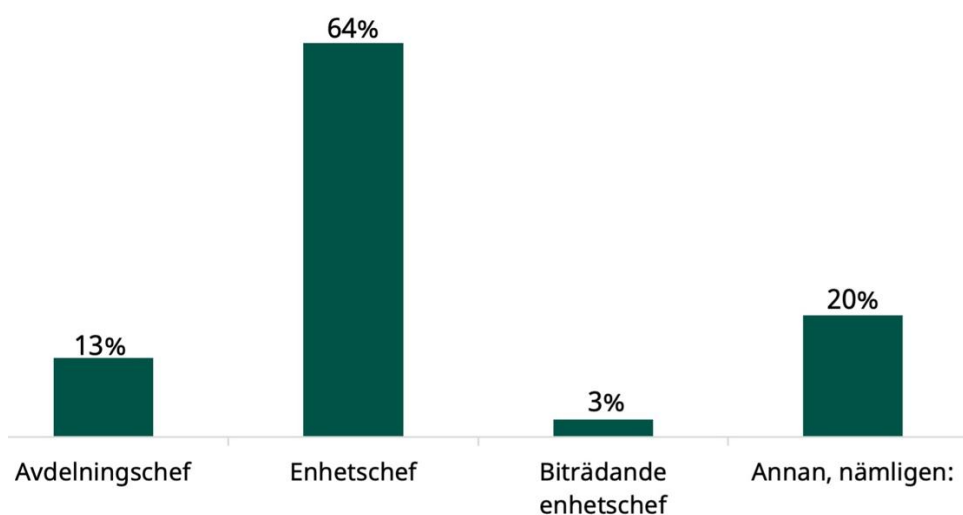
²¹ MUCF. (2016). Kartläggning av öppen fritidsverksamheten nationell bild och faktorer som påverkar deltagande.

Figur 1. Hur många verksamheter är placerade i områden där det finns hushåll med hög respektive låg ekonomisk standard? (procent)

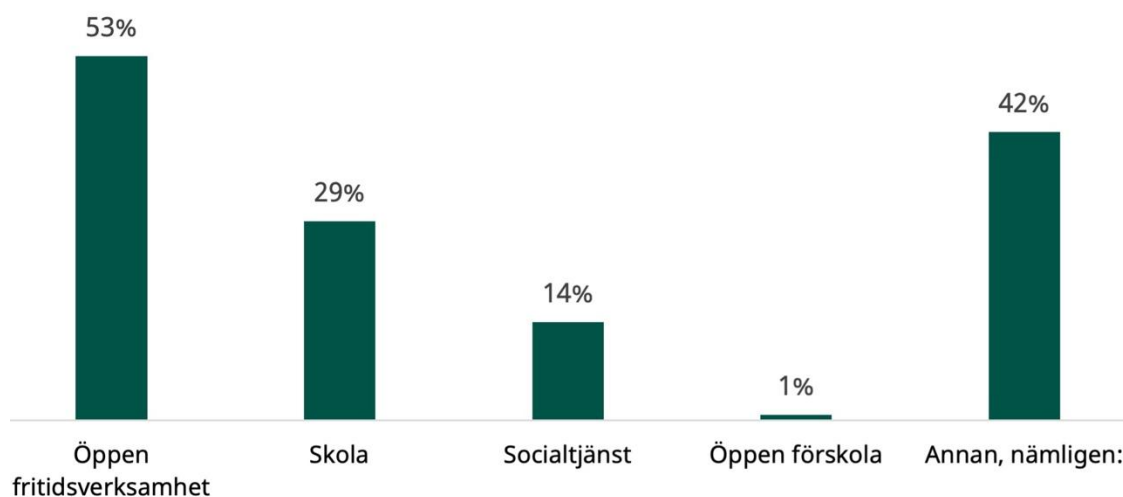
Svarandes roller och yrkesbakgrund

Inledningsvis tillfrågades representanterna för den öppna fritidsverksamheten om vilken roll de har inom den öppna fritidsverksamheten. Majoriteten, 67 procent angav att de är enhetschefer eller biträdande enhetschefer medan 13 procent uppger att de är avdelningschefer. 20 procent av de svarande anger att deras roll inom den öppna fritidsverksamheten är en annan än de fasta svarsalternativ som kunde väljas i enkäten. I det fall en annan roll uppgavs ombads respondenten fylla i vilken den rollen är. De mest frekvent förekommande rollerna var verksamhetschef/ledare och chef inom kultur- och fritid, kulturskolan eller förvaltning. Rollerna visas i figur 2.

Figur 2. Vilken roll har du inom den öppna fritidsverksamheten? (procent)

Enkäten undersöker även vilken yrkesbakgrund cheferna har. Figur 3 visar att drygt hälften, 53 procent uppger att deras yrkesbakgrund var inom den öppna fritidsverksamheten. Näst vanligaste var en bakgrund inom skolan, 29 procent följt av socialtjänst, 14 procent. Även här uppger en stor del att de har en annan yrkesbakgrund än de på förhand definierade alternativen, 42 procent. Vanligast förekommande svar bland de som uppger annan yrkesbakgrund var roller inom kulturverksamheter så som kulturskola och bibliotek, följt av en blandad grupp av bland annat stats- och beteendevetare, ekonomer och därefter personer med bakgrund inom rättsväsende och folkhälsa.

Figur 3. Vilken yrkesbakgrund har du? (flervalsfråga, procent)

Förvaltningstillhörighet

Den öppna fritidsverksamheten bedrivs inom olika förvaltningar runtom i landet vilket redovisas i tabell 3. Begreppet gemensam förvaltning innebär att kommunen samlat alla förvaltningar i en enda förvaltning. Drygt hälften av kommunerna väljer att organisera den öppna fritidsverksamheten under en kultur och fritidsförvaltning. I storstäder är det näst vanligast att placera den öppna fritidsverksamheten under en socialförvaltning medan den i mindre städer ofta organiseras under en utbildningsförvaltning.

Tabell 3. Inom vilken förvaltning bedrivs den öppna fritidsverksamheten²²? (procent)

Förvaltning	Samtliga	Mindre städer/tätorter	Större städer och kommuner nära större stad	Storstäder och storstadsnära kommuner
Kultur- och fritidsförvaltningen	51	46	58	43
Utbildningsförvaltning	20	24	21	8
Socialförvaltningen	8	5	2	32
Kommunstyrelseförvaltning	6	8	7	0
Samhällsbyggnad	5	5	4	5
Fritidsförvaltning	4	5	3	5
Gemensam förvaltning	3	5	3	0
Annan förvaltning	3	3	3	5
Summa procent	100	100	100	100
Antal svar	236	79	120	37

Att förvaltningstillhörigheten kan påverka framkommer i intervjuer med verksamhetsnära chefer.

”Inom barn och utbildningsförvaltningen fick vi årliga besparingar. När vi flyttades till Kommunstyrelsen (förvaltningen) så fanns en stor nyfikenhet för våra mjukare frågor och en vilja att satsa på barn och unga. Här är vi inte en strykpojke utan tvärt om”.

Vilka frågor som prioriteras skiljer sig mellan olika förvaltningar och kan påverka vilken riktning den öppna fritidsverksamheten tar. Exempel på det är en socialnämnds fokus på ett förebyggande arbete som till viss del skedde på bekostnad av den öppna fritidens främjande uppdrag. Vidare lyftes i intervjuer hur den öppna fritidens frågor riskerar att försvinna i de stora utbildnings- och socialförvaltningarna och att det kan finnas en okunskap om den öppna fritidens uppdrag och roll.

”Inom utbildningsförvaltningen förstod man inte vad fritidsledarna hade för arbetsuppgifter när verksamheten inte var öppen och ville därför att vi skulle bemanna skolkafé och agera rastvakter utifrån skolans behov. Vi är gärna i skolan och träffar ungdomar men då utifrån våra behov och uppdrag.”

²² Förvaltningsindelningarna ”Kommunstyrelseförvaltning och samhällsbyggnad” är kategoriserade efter de öppna svaren som respondenterna angav och fanns inte som fasta svarsalternativ. Öppna svar som passade in i de fasta svarsalternativen kodades upp. Den bearbetade indelningen av förvaltningstillhörighet används genomgående i rapporten.

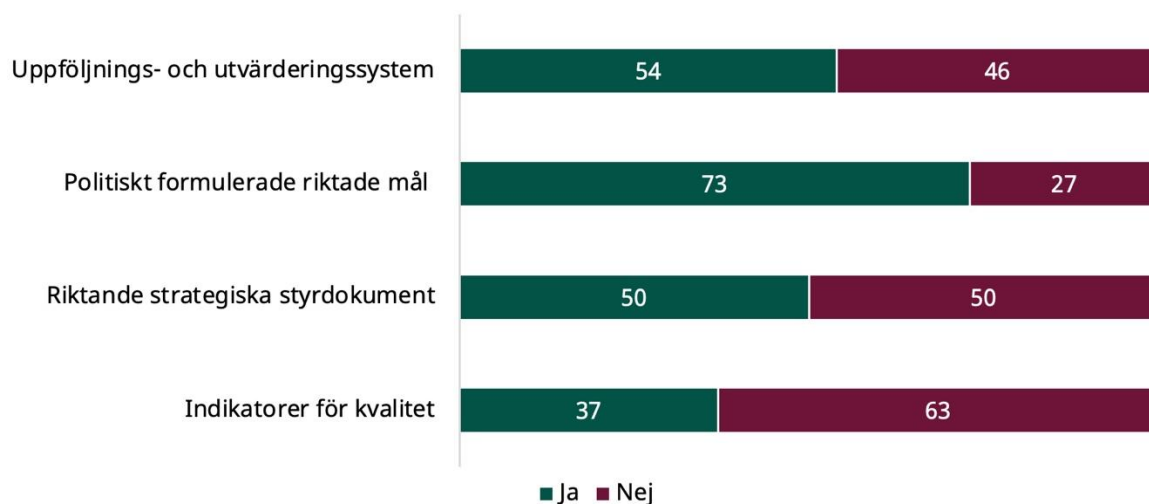
Vidare lyfter en annan chef att det ställer höga krav på nämnder och förvaltningsledning att kunna arbeta med olika perspektiv i de fall man har vitt skilda verksamheter under sig. Ett ungdomspolitiskt program med en tydlig definition och ett tydligt formulerat uppdrag för den öppna fritidsverksamheten stärker och synliggör den enligt chefen.

”Nu ligger kultur och fritid tillsammans med idrott, det ser jag som ett problem, bara fokus på idrott. Samma om man ligger under en ren Fritidsförvaltning, då tar anläggningsfrågorna allt fokus. Det handlar mycket om hur man definierat ungdomsverksamheten, har man ett ungdoms- (politiskt) program, har man tydligt definierat vad ungdomsverksamheten är då kan den ligga vart som helst. Det blir alltid problem utifrån resurser, tydligt uppdrag är viktigt. Vi samarbetar nu med socialtjänst, det handlar om att få de att förstå, att vi har samma ungdomar men vi har olika uppdrag, om vi jobbar på skoltiden kommer vi inte kunna jobba på ungas fria tid. Man måste tänka vad man satsar på. Vi måste jobba med ungdomarna när de inte är i skolan.”

Verktyg för styrning och verksamhetsuppföljning

De flesta verksamheter använder sig av något styrnings- och verksamhetsuppföljningssystem. 73 procent uppger att kommunen använder politiskt formulerade mål som verktyg inom den öppna fritidsverksamheten vilket visar på en långsam men markant ökning att jämföra med de uppgifter Svenska kommunförbundet²³ redovisade 2002, då endast hälften av verksamheterna hade politiskt formulerade mål.

Idag använder sig 54 procent av något uppföljnings- och utvärderingssystem och 50 procent har för verksamheten riktade strategiska dokument. 37 procent anger att de använder sig av indikatorer för kvalitet. Tre procent uppger att de inte använder sig av något av svarsalternativen.

Figur 4. Vilka av följande verktyg använder er kommun för styrning och verksamhetsuppföljning av den öppna fritidsverksamheten? (procent)

²³ Svenska kommunförbundet. (2002). Gunnarsson. F. Verksamhet utan avsikt? En debattskrift om öppen ungdomsverksamhet och kommunala prioriteringar.

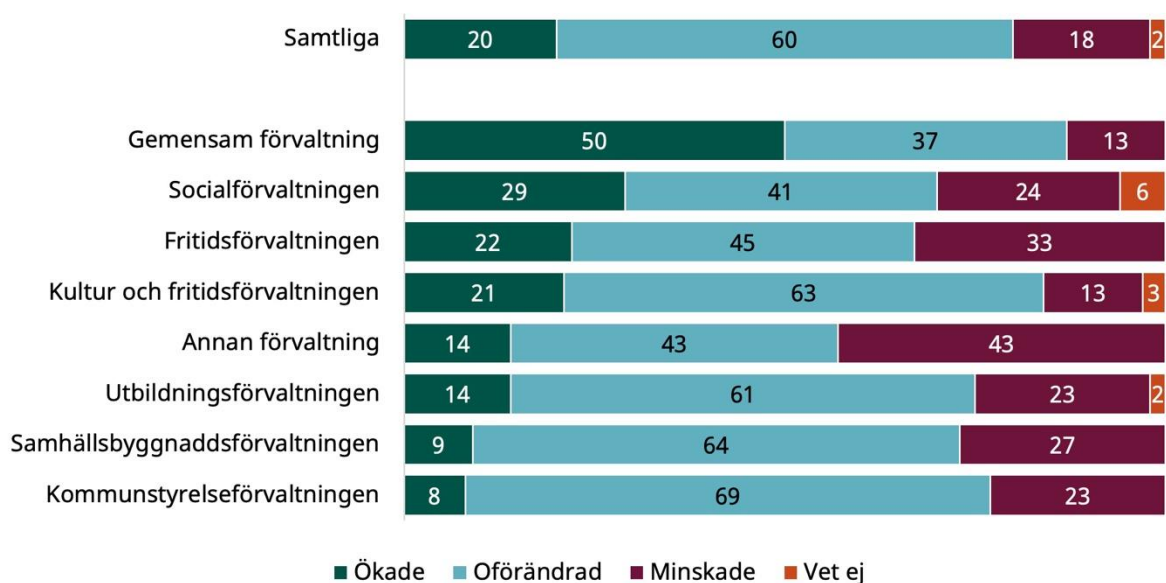
Ekonomi

Representanterna för verksamheterna ombads uppge hur budgeten utvecklats under det senaste året. I sin uppgift ombads de bortse från ökning som endast kompenserat för ökade kostnader, exempelvis hyra och lön. Figur 5 visar hur budgeten för den öppna fritidsverksamheten i kommunen förändrades mellan 2023 och 2024. Majoriteten, 60 procent uppger att budgeten varit oförändrad medan en femtedel vardera har fått ökad respektive minskad budget. Vidare visar figur 5 att budgetutvecklingen varierar beroende på under vilken förvaltning som verksamheten är placerad. Fritextsvar ger exempel på hur en oförändrad, minskad respektive ökad budget påverkar en verksamhet.

”Vi har redan sedan tidigare haft en mycket tajt budget, där hela budgeten går till personal och hyra. Det finns inga medel till aktiviteter. De senaste åren har vi sett ett ökat behov av vår verksamhet, med fler besökare, med besökare som har större behov och där vi också samverkar mer och räknas in att bidra i fler sammanhang i det främjande och förebyggande arbetet. Vi har svårt att möta alla behov, då våra medel inte ökar. Det sliter på personalen.”

”Vi har stängt ner två verksamheter totalt, minskat kraftigt på en fritidsgård (gått från fem personal till två) samt minskat med en personal på fyra gårdar.”

”Ökade möjligheter för bättre rekryteringar utifrån utbildningsnivå, organisatorisk förstärkning med pedagogiska utvecklare för att utveckla och stärka verksamheternas kvalitet.”

Figur 5. Ökande eller minskade den öppna fritidsverksamhetens budget år 2024 jämfört med 2023? (procent)

Budget efter ekonomisk standard och utsatta områden

I Sverige idag finns 58 områden som av polis definieras som antingen utsatt-, risk eller särskilt utsatt område. Områdena är belägna i 26 olika kommuner.²⁴ I kartläggningen är det 39 representanter från 19 av dessa kommuner som besvarat enkäten. Figur 6 visar hur budgeten förändrats under föregående år för verksamheter i kommuner beroende på kommungrupp, ekonomisk standard, samt om det finns utsatta områden i kommunen.

Figur 6. Ökande eller minskade den öppna fritidsverksamhetens budget år 2024 jämfört med 2023? (procent)

Inriktningar på verksamheten

Undersökningen visar att öppen fritidsverksamhet drivs med olika inriktningar. Detta arbete kan vara ett av flera sätt för verksamheten att stötta ungas personliga och sociala utveckling genom icke-formellt och informellt lärande. Olika inriktningar kan vara ett svar på vad unga efterfrågat och bidrar även till att nå nya grupper av unga. Nästan alla verksamhetsansvariga uppger att de bedriver allmän fritidsgårdsverksamhet, ofta i kombination med andra inriktningar, vissa utifrån intresse andra utifrån grupper. Drygt 30 procent anger att de har en kulturinriktning eller mobil fritidsverksamhet. 24 procent svara att de driver verksamhet med inriktning för unga med funktionsvariation utan krav på inskrivning. Exempel på vad som uppges i annan inriktning är motorburen ungdom och olika idrottsinriktningar. Jämfört med vår rapport från 2019²⁵ så har andelen verksamheter för unga med rätt till stöd enligt Lagen om stöd och service (LSS), minskat från 18 procent ned till 8 procent. Riktad verksamhet till tjejer har ökat från 33 procent till 37 procent och för andelen hbtqi-verksamheter så har en viss ökning från 21 procent till 23 procent skett. Till denna enkät har ett ytterligare svarsalternativ lagts till, riktad verksamhet för unga med transexfarenhet, som 4 procent har angett att de driver.

²⁴ Polismyndigheten. <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/utsatta-omraden/>

²⁵ MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet.

Arbetet att inkludera underrepresenterade grupper är viktigt då många unga möter hinder för att ha den fritid de önskar. MUCF:s rapport En fördjupad bild av ungas fritid²⁶ visar att andelen unga som upplever att de har goda möjligheter att ta del av aktiviteter på fritiden har minskat. Bara hälften av unga med funktionsnedsättning är nöjda med sin fritid, och många unga hbtqi-personer uppger att de avstår från fritidsaktiviteter av rädsla för att bli dåligt bemötta. Ungar kan även möta ekonomiska och geografiska hinder på sin fritid där. Det är viktigt att det finns verksamheter som erbjuder en meningsfull fritid med låga trösklar för ungas deltagande, som exempelvis den öppna fritidsverksamheten. Trygga sociala sammanhang och gemenskap, är betydelsefulla friskfaktorer och centralt för att unga ska må bra. Figur 7 visar på fördelningen av inriktningar.

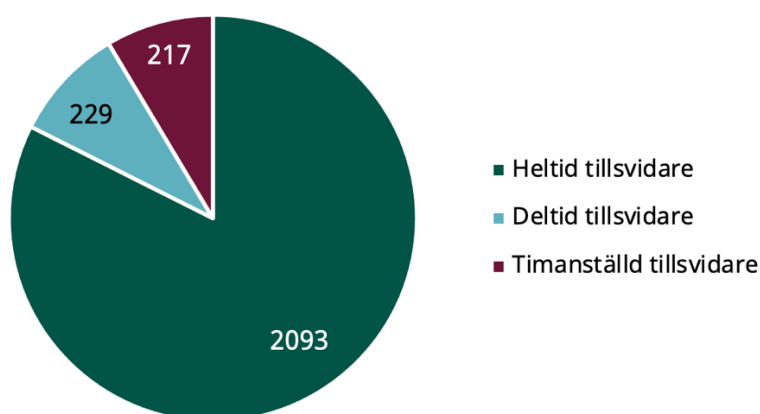
Figur 7. Vilken/vilka inriktningar har verksamheten/verksamheterna? (flervalsfråga, procent)

De som uppgav att de bedriver öppen fritidsverksamhet med inriktning hbtqi fick uppföljningsfrågor om hur och var den verksamheten bedrivs. Utav de 53 representanter som svarade att det bedrivs verksamhet med hbtqi-inriktning i kommunen uppgav 60 procent att den riktade verksamheten bedrivs i samma lokaler som övrig fritidsverksamhet men på andra tider och i egna rum. En av tio bedriver både fysisk och digital verksamhet medan resterande bedriver hbtqi verksamheten fysiskt. 83 procent uppger att den för målgruppen anpassade verksamheten bedrivs i kommunal regi och 13 procent att den drivs i samverkan mellan civilsamhället och kommunen.

²⁶ MUCF. (2023). Ung idag 2023:2. En fördjupad bild av ungas fritid.

De anställda

Cheferna i undersökningen ansvarar för 1 029 verksamheter med totalt 2 539 anställda. Utav dessa är 82 procent heltidsanställda, 9 procent är deltidsanställda och 8,5 procent timanställda. Andelen heltidsanställda har ökat enligt våra senaste kartläggningar²⁷ från 70 procent 2022 till 82 procent. Möjligheten att arbeta heltid är en viktig del av professionaliseringen av sektorn och stärker attraktionskraften för att kunna rekrytera kompetent personal. Det har samtidigt skett en stor minskning av andelen timanställda från de 36 procent till 8,5 procent vår kartläggning 2019²⁸ visade. Värt att notera är att andelen hel- och deltidsanställda kan skilja sig åt från en kommun till en annan. Det förekommer också delade tjänster, det innebär att personalen arbetar exempelvis i skolan under eftermiddagen och i den öppna fritidsverksamheten på kvällstid. Andelen personal med två-årig fritidsledarutbildning har minskat från runt 50 procent till 43 procent enligt våra kartläggningar.²⁹

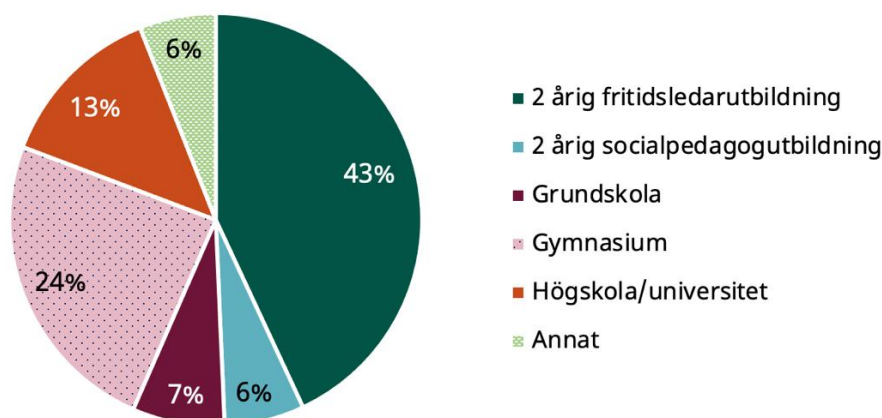
Figur 8. Ange hur många anställda du ansvarar för? (antal)

²⁷ MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet. Resultat av en nationell enkätundersökning 2018. MUCF. (2022). Kunskapsunderlag till fritidsledare och andra yrkesverksamma om hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete.

²⁸ MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet. Resultat av en nationell enkätundersökning 2018.

²⁹ MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet. Resultat av en nationell enkätundersökning 2018. MUCF. (2016). Kartläggning av öppen fritidsverksamheten nationell bild och faktorer som påverkar deltagande.

Figur 9 visar vilken utbildningsnivå den tillsvidareanställda personalen har. 43 procent av de tillsvidareanställda har en två-årig fritidsledarutbildning, 6 procent en två-årig socialpedagogutbildning och 13 procent en högskole/universitetsutbildning.

Figur 9. Vilken utbildningsbakgrund har er tillsvidareanställda personal? (procent)

Kompetensförsörjning

Undersökningen visar att den öppna fritidsverksamheten har stora utmaningar med kompetensförsörjningen. I fritextsvaren lyfte många utmaningen med att sökande inte var kvalificerade nog. De med rätt kvalifikationer var inte intresserade av deltidstjänster som ännu förekommer. Obekvämt arbetstid på kvällar och helger utmanar i rekryteringen liksom faktorer som låga löner, begränsade möjligheter till vidareutbildning och en låg status på fritidsledaryrket bidrar till svårigheterna. Den öppna fritidsverksamheten har svårt att konkurrera med exempelvis skola och hem för vård och boende, (HVB) framför allt lönemässigt. I fritextsvar och intervjuer utvecklar cheferna utmaningarna med rekryteringen.

”Svårt att hitta personal med rätt kompetens och professionalitet då nivån på förväntningar av fritidsledare har varit ganska låg i hela branschen under många år.”

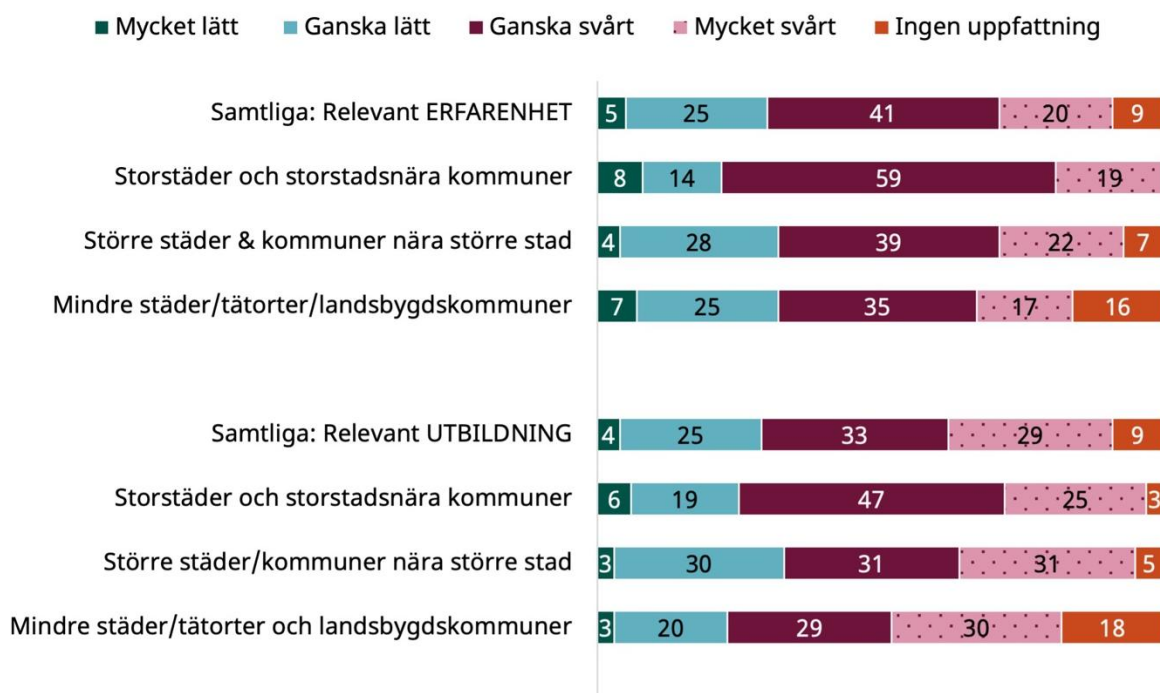
”Då våra rekryteringar oftast handlar om deltidstjänster, känns det som att den mest intressanta och utbildade personalstyrkan inte söker dessa tjänster. Av 5 anställda fritidsledare, har vi endast 1 heltidstjänst.”

”Det har varit svårt att rekrytera personal till verksamheter som ligger i utsatta områden, framför allt när skjutningar var intensiva under en period.”

En generell syn på fritidsledaryrket som ett enkelt och okvalificerat arbete bidrar till utmaningarna med rekrytering då arbetsgivare och arbetssökande kan ha olika syn på yrket och olika förväntningar. Den öppna fritidsverksamheten är en verksamhet med låg tröskel för ungas deltagande genom att den i grunden är kostnadsfri, frivillig och spontan. Den erbjuder ett forum för delaktighet, olika aktiviteter, rörelse och social gemenskap under trygga former. Samtidigt så är psykisk ohälsa, neuropsykiatriska funktionsvariationer, utanförskap och kriminalitet några utav de utmaningar som unga står inför och som fritidsledaren möter. Att arbeta som fritidsledare idag är ett komplext uppdrag som ställer krav både på enskilda, personalgrupper och chefer.

För den som vill studera till fritidsledare är den högsta nivån de två-åriga fritidsledarutbildningar på folkhögskolenivå. På fritidsledarskolornas förenings hemsida står det att ”vid sidan om fritidsarbetet får fritidsledaren en alltmer kultur- och socialpedagogisk yrkesroll där den speciella kompetensen ligger i att arbeta med informella och icke institutionaliserande lärprocesser i mötet med människors totala livssituation.”³⁰ Det visar på den större kravbilden som ställs på yrkesrollen idag. I fritextsvaren framkommer en kritik mot fritidsledarutbildningarna för att de inte tillräckligt rustar de studerande med all den kunskap som arbetsgivarna förväntar sig och som yrket kräver. Fritidsledarutbildningarna har de senaste åren haft ett svagt söksunderlag med få sökande och de har haft svårt att fylla sina platser vilket har påverkat utbildningarna ekonomiskt och i vissa fall resulterat i nedläggning. Antalet fritidsledarutbildningar har minskat från 20 till 15 sedan 2016.³¹ I samtal med Fritidsledarskolornas förening³² konstaterar de att utbildningarna har tappat i attraktion till förmån för socialpedagogutbildningar som under flera år haft ett uppsving i antal sökande. Föreningen syftar till att verka för kvalitetssäkring samt främja samarbetet mellan folkhögskolor som bedriver fritidsledarutbildning.

Även vilka utmaningar som finns med rekryteringen varierar på kommungruppsnivå. I storstäder och storstadsnära kommuner uppger 78 procent att det är ganska eller mycket svårt att rekrytera personal med relevant erfarenhet. Att rekrytera personal med relevant utbildning uppges vara svårare i storstads-kommunerna. Andelen utan uppfattning i frågan är störst i mindre städer/tätorter i landsbygds-kommuner. Figur 10 visar svaren uppdelade efter erfarenhet och utbildning.

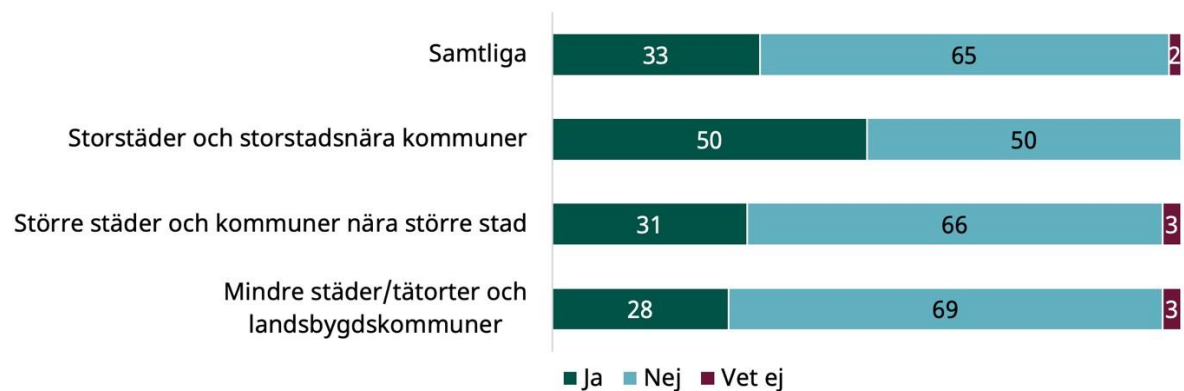
Figur 10 Hur lätt eller svårt har ni upplevt möjligheterna att rekrytera personal de senaste 3 åren? (procent)

³⁰ Fritidsledarskolornas förening. Hemsida: <https://fritidsledare.se/>

³¹ MUCF. (2016). Kartläggning av öppen fritidsverksamheten nationell bild och faktorer som påverkar deltagande.

³² Fritidsledarskolornas förening. Hemsida: <https://fritidsledare.se/>

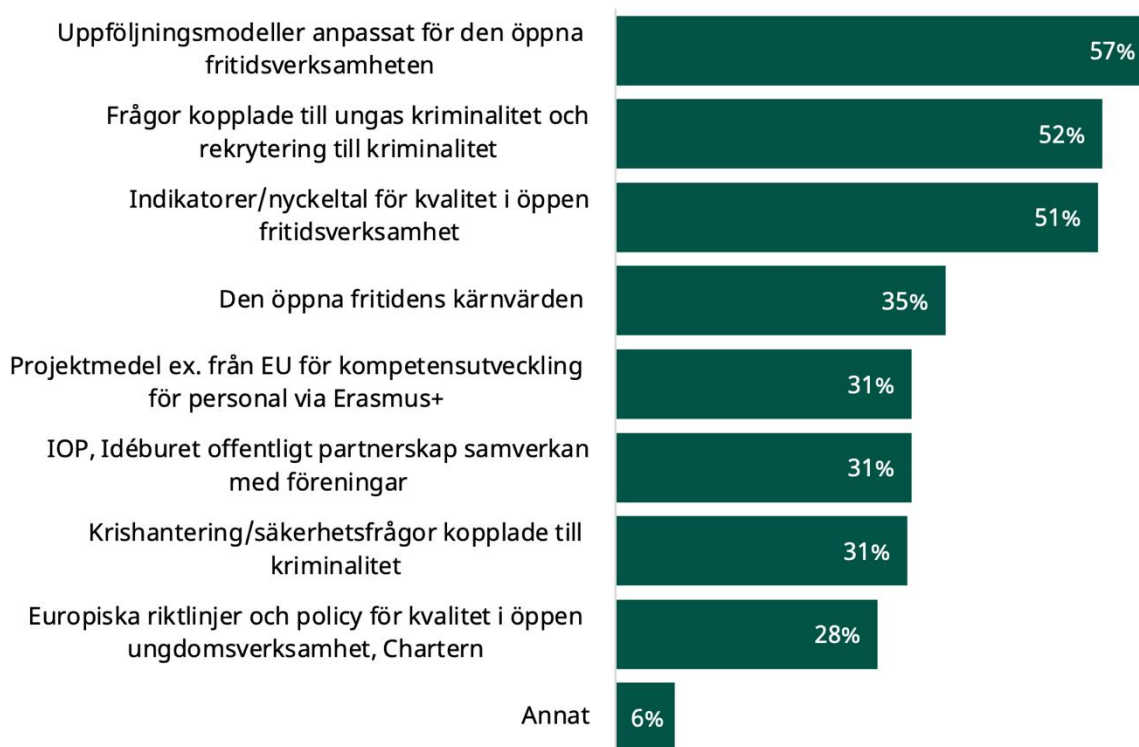
Tillgången på personal varierar mellan kommungrupper. I storstäder och storstadsnära kommunerna uppger hälften av alla svarande att tjänster varit vakanta på grund av svårigheter att rekrytera personal, figur 11.

Figur 11. Har ni de senaste 3 åren haft vakanta tjänster på grund av svårigheter att rekrytera personal? (procent)

Kompetensutvecklingsbehov för chefer och fritidsledare

De svarande på undersökningen antas ha en verksamhetsansvarig position inom den öppna fritidsverksamheten. Cheferna tillfrågades inom vilka områden som de skulle vilja utveckla sin egen kompetens. Drygt hälften svarade att de har behov av uppföljningsmodeller anpassade för den öppna fritidsverksamheten. Möjligheten att kunna följa upp arbetet på ett relevant sätt är grundläggande för ett framgångsrikt utvecklingsarbete. Frågor kopplade till ungas kriminalitet och rekrytering till kriminalitet samt indikatorer för kvalitet inom öppen fritidsverksamhet uppgav hälften av cheferna att de behöver kompetensutveckla. Viljan till kompetensutveckling är stor. Nästan 9 av 10 chefer har valt något av de listade områdena.

Figur 12. I din roll inom den öppna fritidsverksamheten, inom vilket/vilka av följande områden skulle du vilja utveckla din kompetens? (flervalsfråga i procent)

En motsvarande fråga ställdes till de ansvariga avseende de öppna fritidsverksamheternas personal. Kunskap och metoder för ungas delaktighet och inflytande var det som personalen bedömdes ha högst behov av, följt av kompetensutveckling inom analys och utveckling av den egna verksamheten. Även mer kunskap om upptäckt av destruktivt beteende samt främjande och förebyggande arbete angav drygt 60 procent att de anställda behöver. Det har skett en stor förflyttning på vad cheferna anser att personalen har störst kompetensutvecklingsbehov av sedan 2019³³. Då ansågs inkluderande arbetssätt för unga med funktionsvariation och unga hbtqi-personer vara de frågor personalen hade störst behov av kompetensutveckling. 95 procent av cheferna angav att verksamhetens personal behöver utveckla sin kompetens inom något av de listade områdena.

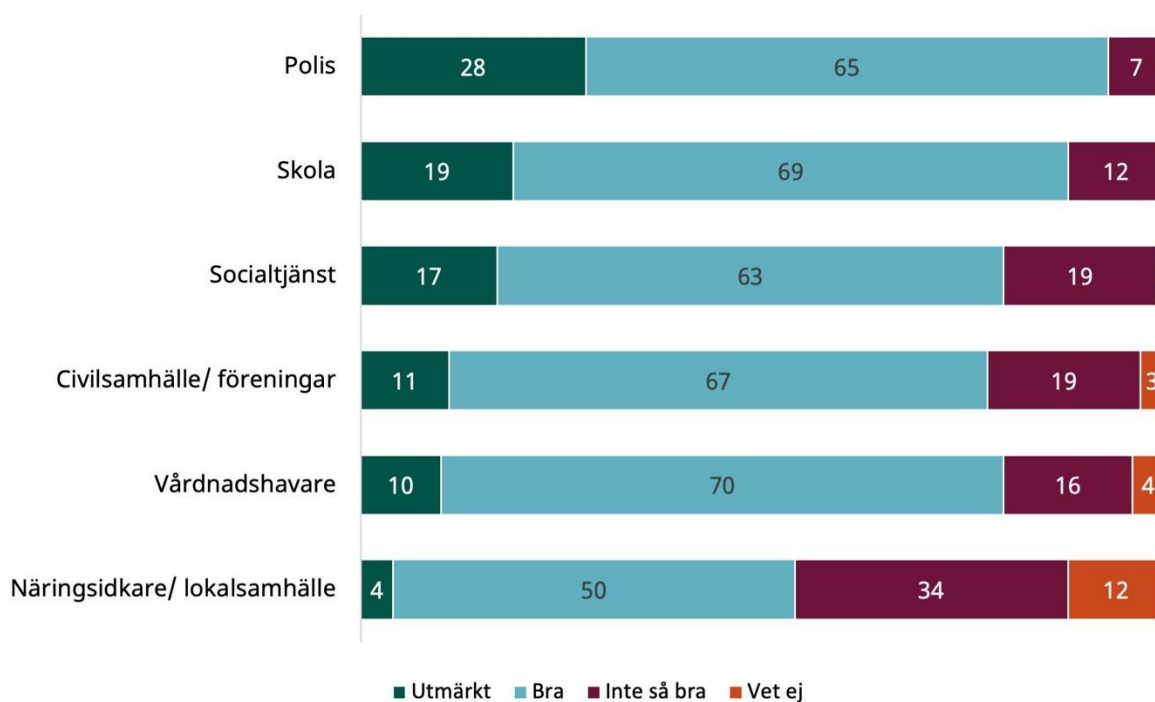
Figur 13. I sina roller inom den öppna fritidsverksamheten, inom vilket/vilka av följande områden har verksamhetens personal behov av att utveckla sin kompetens? (flervalsfråga i procent)

³³ MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet. Resultat av en nationell enkätundersökning 2018.

Samverkan

En välfungerande samverkan runt barn och unga är viktigt ur många aspekter. En framgångsrik samverkan gynnar alla parter där föreningar, kulturaktörer och öppen fritidsverksamhet bidrar till att nå fler unga som i sin tur får ett breddat utbud av aktiviteter att ta del av på sin fritid. Tillsammans kan skola, socialtjänst, polis och den öppna fritidsverksamheten skapa effektivare förebyggande åtgärder på individ, grupp eller områdesnivå, vilket är avgörande i kommunernas brottsförebyggande uppdrag.

Kartläggningen visar att den lokala samverkan bedöms fungera utmärkt eller mycket bra i de absolut flesta kommuner. Men fritextsvaren lyfter även utmaningar, att det finns få verktyg för personalen, svag styrning i samverkansfrågor och en avsaknad av uppdragsbeskrivning i relation till vad som ska uppnås. Endast 7 procent uppger att den lokala samverkan fungerar dåligt och den andelen är jämnt fördelad över kommungrupperna. Den öppna fritidsverksamheten samverkar med lokalsamhället i olika utsträckning. Över 90 procent av de svarande upplever att samverkan med polisen fungerar utmärkt eller bra. Samverkan med skola och socialtjänst fungerar även den övergripande bra och utmärkt i 88 respektive 80 procent av fallen. 34 procent uppger att samverkan med näringsidkare och lokalsamhälle inte fungerar så bra. Figur 14 visar hur samverkan med ett antal aktörer upplevs.

Figur 14. Hur upplever du att samverkan med följande fungerar? (procent)

I samverkansarbetet har det skett en förflyttning där andelen chefer som tycker att samverkan med aktörerna runt barn och unga fungerar bra, har ökat markant för samtliga sedan 2019.³⁴ Då upplevde 67 procent att samverkan fungerade bra med polisen, nu svarar 93 procent att samverkan fungerar bra och utmärkt, 2019 svarade 59 procent att samverkan med skolan fungerade bra motsvarande siffra 2024

³⁴ MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet.

för bra och utmärkt är 88 procent. 2019 svarade 50 procent att samverkan med socialtjänsten fungerade bra och här svarar 80 procent bra eller utmärkt.

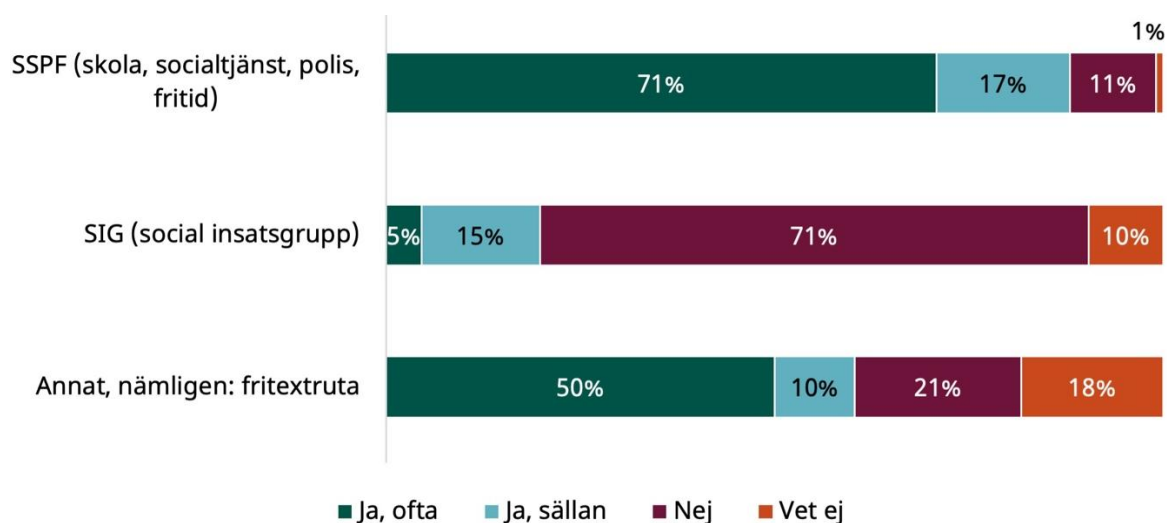
Den öppna fritidsverksamheten deltar i olika utsträckning i samverkansformer kring barn och ungdomar i samhället. Sju av tio svarande uppger att de deltar i/bjuds in till samverkan inom brottsförebyggande arbete med skola, socialtjänst, polis och fritid (SSPF). SSPF skiljer sig från flera andra samverkansformer genom att den så tydligt lyfter fritiden som en viktig aktör i ungas liv. I intervjuer lyfter chefer att statusen och förståelsen för den öppna fritidsverksamheten ökar i ett framgångsrikt samverkansarbete med skola, socialtjänst och polis inom SSPF. Att just statuskillnader kan utgöra hinder i samverkan lyfter myndigheten i sin rapport från 2022.³⁵ Där framgår att det finns en statuskillnad mellan olika verksamheter som arbetar med barn och unga och fritidssektorn kan uppleva att de har en lägre status än övriga samverkansaktörer. Brist på status kan resultera i ett tolkningsföreträde för övriga aktörer och det i sig kan utgöra ett hinder som leder till att den öppna fritidsverksamheten tar mindre plats och upplever begränsningar i samverkan. Genom att den öppna fritidsverksamheten inte ägnar sig åt myndighetsutövning, till skillnad från exempelvis skola och socialtjänst, samt att unga besöker fritidsverksamheten frivilligt så har fritidsverksamheten andra möjligheter att skapa ett förtroendekapital hos unga. Den nära och stödjande relationen betyder att den som arbetar inom dessa verksamheter kan få kännedom om ungas utsatthet på ett annat sätt än andra yrkesgrupper. Myndigheten har i sin rapport från 2022³⁶ identifierat behovet av ett tydligare samverkansuppdrag mellan öppen fritidsverksamhet, skola, socialtjänst, polis och det civila samhället för frågor kring våldsförebyggande arbete och hedersrelaterat våld och förtryck.

En majoritet av de svarande uppger att de inte samverkar med samordnade sociala insatsgrupper (SIG). SIG utvecklades för att stötta unga med hög risk att begå brott att lämna en kriminell livsstil. Vanliga förekommande samverkansformer under rubriken Annat var bland annat effektiv samordning för trygghet (EST), EST är samordning för att minska och förebygga brott och otrygghet samt tidiga samordnade insatser (TSI), som handlar om att barn och unga ska få tidigt stöd vid ogynnsam utveckling. I Figur 15 visar i vilken grad som samverkan sker med ett antal olika samverkansformer.

³⁵ MUCF. (2022). Kunskapsunderlag till fritidsledare och andra yrkesverksamma om hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete.

³⁶ MUCF. (2022). Kunskapsunderlag till fritidsledare och andra yrkesverksamma om hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete.

För representanter som har av polisen definierade utsatta områden i kommunen är framför allt andelen högre som **ofta** deltar och bjuds in till samverkan med SIG, 9 procent.

Figur 15. Deltar ni i någon lokal samverkansgrupp/bjuds ni in till samverkan i? (procent)

Kärnuppdraget kopplat till unga

De ansvariga fick frågor om hur viktigt olika syften med den öppna fritidsverksamheten är. De ombads att värdera viktigheten i kärnuppdraget på tio på förhand definierade olika områden. Fyra områden bedömdes mycket viktiga eller viktiga av samtliga svarande och endast två områden bedömdes som inte viktiga av fler än fem procent av de svarande, att verksamheten främjar fysisk aktivitet samt att verksamheten stödjer ungas arrangörskap och egen organisering.

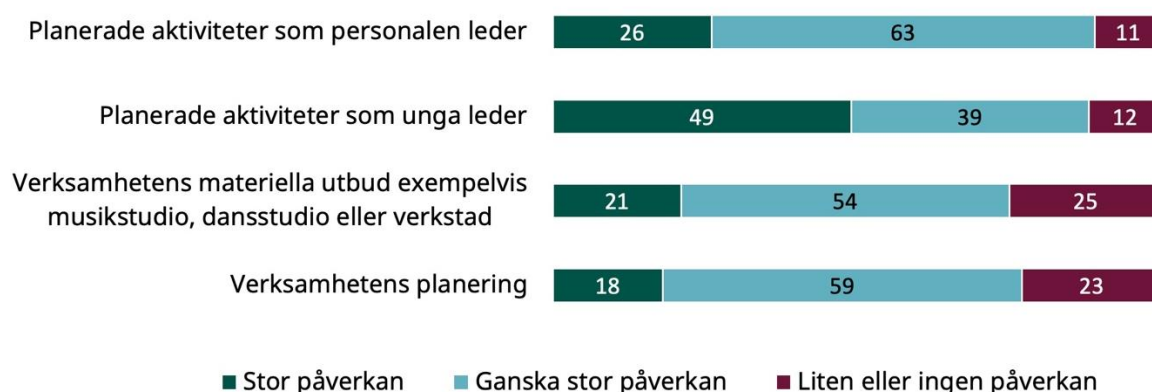
Att verksamheten:

Figur 16. Hur viktigt är följande för verksamhetens kärnuppdrag som du uppfattar det? (flervalsfråga i procent)

Ungas delaktighet

Barnkonventionen³⁷ slår fast barns och ungas rätt till delaktighet och inflytande i frågor som rör dem. Genom att göra unga delaktiga i planering och genomförande av den öppna fritidens verksamhet visar man att man ser de unga som kompetenta individer, ett arbete som stärker deras självkänsla och engagemang. När unga känner sig delaktiga och har inflytande så ökar deras tillit till samhället, en tillit som i sin tur stärker vår demokrati. MUCF:s fördjupade rapport om Ungas delaktighet och inflytande från 2024³⁸ visar att det är en stor andel unga, som uppger att de inte tror att de behövs i det svenska samhället. Ungefär hälften av de unga svarar att de inte känner sig delaktiga i samhället. Det finns inga skillnader mellan killar och tjejer. Det finns heller inte några skillnader mellan områdestyper när det gäller upplevelse av delaktighet. Den öppna fritidsverksamheten som låter unga vara delaktiga och ha ett reellt inflytande över utformningen av verksamheten bidrar till inkludering och social sammanhållning av unga i samhället. Därför är det positivt att undersökningen visar att unga har stort inflytande och är delaktiga i den öppna fritidsverksamheten. Närmare 90 procent uppger att unga har ganska stort till stort inflytande över verksamhetens aktiviteter. I något lägre utsträckning, runt 75 procent påverkar de unga verksamhetens planering och verksamhetens materiella utbud visar figur 17.

Figur 17. Hur stor påverkan av verksamhetens innehåll har de unga?

³⁷ FN (1989). FN:s konvention för barnets rättigheter.

³⁸ MUCF. (2024). Ung idag 2024:2. En fördjupad bild av ungas inflytande och delaktighet.

Avslutande diskussion

Den öppna fritidsverksamheten är inte en lagstadgad verksamhet utan frivillig för kommunerna. Vilken betydelse den öppna fritidsverksamheten får och hur dess potential utnyttjas blir i stor utsträckning upp till varje kommun. Det finns inga nationella riktlinjer eller rekommendationer för hur den ska drivas eller vad som är kvalitet i öppen fritidsverksamhet. Därför ser förutsättningarna för den öppna fritidsverksamheten olika ut i landet men det finns också faktorer och utmaningar som är gemensamma.

Det pågår en utvecklingsresa i den öppna fritidsverksamheten där kommuner har kommit olika långt. Det finns de som under lång tid och med rätt resurser byggt upp kvaliteten i arbetet och erbjuder unga en trygg och utvecklande öppen fritidsverksamhet. Samtidigt behöver andra chefer lägga stort fokus på grundläggande utvecklingsarbete och professionalisering av verksamheten. Utmaningarna kan vara flera, begränsad budget, brist på rutiner, policy och styrdokument. 30 procent av de anställda har ingen eftergymnasial utbildning. Den öppna fritidsverksamheten har länge varit ett genomgångsycke byggt på ett stort antal tim- och deltidsanställda utan tid för fortbildning, planering och uppföljning. En mycket positiv utveckling är därför att andelen heltidsanställda nu är uppe i 82 procent. Möjligheten till heltidsanställning är viktigt för professionaliseringen och ökar attraktionskraften för yrket.

Ett framträdande resultat av undersökningen är att den öppna fritidsverksamheten har stora utmaningar med kompetensförsörjningen. I fritextsvaren lyfte många utmaningen med att sökande inte var kvalificerade nog. Obekvämt arbetstid på kvällar och helger utmanar i rekryteringen likaså faktorer som låga löner, begränsade möjligheter till vidareutbildning bidrar till svårigheterna. Den öppna fritidsverksamheten har svårt att konkurrera med exempelvis skola och hem för vård och boende, (HVB) framför allt lönemässigt.

I fritextsvaren framkommer en kritik mot utbildningarna för fritidsledare för att de inte tillräckligt rustar de studerande med all den kunskap som arbetsgivarna förväntar sig och som yrket kräver. Fritidsledarutbildningarna har de senaste åren haft ett svagt söksunderlag med få sökande och de har haft svårt att fylla sina platser vilket har hotat utbildningarna ekonomiskt. I samtal med Fritidsledarskolornas förening³⁹ konstaterar de att utbildningarna har tappat i söksantalet till förmån för Socialpedagogutbildningar som under flera år haft ett uppsving i antal sökande. Fritidsledarskolornas förening och sektorns intresseorganisationer har länge uttryckt ett behov av vidareutbildning på universitetsnivå för ungdomsarbete/fritidsledare på motsvarande sätt som folkhögskolornas socialpedagogutbildning kan kompletteras med en socionomutbildning på högskolenivå. Det skulle bidra till en ökad status och kvalitetshöjning av yrket och Fritidsledarskolornas förening ser att möjligheterna till en universitetsexamen som en väg till fler sökande. En universitetsutbildning skapar förutsättningar för forskning inom fältet främjande ungdomsarbete och öppen fritidsverksamhet, något som i stort sett saknas nationellt idag. Forskning och metodutveckling är viktiga komponenter för utveckling av sektorns kvalitativa arbete och professionalisering.

³⁹ Fritidsledarskolornas förening. Hemsida: <https://fritidsledare.se/>

Förvaltningstillhörigheten kan påverka den öppna fritidsverksamheten på olika sätt, då en socialförvaltning, utbildningsförvaltning eller en kultur och fritidsförvaltning har sina dominerande fokusfrågor och perspektiv. Kunskapen om den öppna fritidsverksamhetens uppdrag och roll kan variera. I besparingstider finns ett visst skydd hos de lagstadgade verksamheterna som den öppna fritidsverksamheten inte har.

Det är först när den öppna fritidsverksamheten har ett tydligt uppdrag, tillräckliga resurser både budget- och kompetensmässigt som den kommer till sin fulla potential och går från ett enkelt arbete till ett i högsta grad kvalificerat arbete och bidrar med större kraft till det ungdomspolitiska målet. En sådan öppen fritidsverksamhet verkar även kompensatoriskt för unga som möter större hinder i livet och ger unga ett tryggt och utvecklande sammanhang för alla som besöker verksamheten.

Myndigheten konstaterar att det finns behov av en ökad nationell samordning och stärkta insatser för att säkra ett kunskapsbaserat arbete inom den öppna fritidsverksamheten. Dryga hälften av cheferna svarar att de har ett behov av uppföljningsmodeller och nyckeltal för kvalitet. För att möta utmaningarna med rekrytering och stärka fritidsledaryrkets status behövs långsiktiga fortbildningsinsatser och möjlighet till studier på universitetsnivå. Nationella rekommendationer skulle stötta kommunerna i arbetet och tydliggöra de resurser som krävs för att kunna driva en kvalitativ öppen fritidsverksamhet, något som även sektorns intresseorganisationer lyfter behovet av. Nationella rekommendationer skulle även tydliggöra den öppna fritidens roll och uppdrag i samverkan med andra offentligt finansierade aktörer runt unga såsom skola, socialtjänst, polis, kultur- och föreningsliv.

Samverkan behöver öka på lokal nivå med offentligt finansierade aktörer runt unga, föreningsliv och lokalsamhälle för att nå målet om en ett tryggt och inkluderande samhälle med en utvecklande och meningsfull fritid för alla barn och unga.

Metod

Målgrupp för undersökningen var ansvariga för den öppna fritidsverksamheten i Sveriges 290 kommuner. Kontaktuppgifter till kommunernas ansvarige insamlades av Indikator genom mejlförfrågningar till kommunerna under augusti månad. Av 290 kommuner uppgav 286 att de bedrev en öppen fritidsverksamhet. Fyra av Sveriges kommuner uppgav i kontaktinsamlingsfasen att de inte bedriver någon öppen fritidsverksamhet och bjöds baserat på detta inte in att delta i studien. Totalt skickades undersökningen till 376 representanter för öppen fritidsverksamhet. Kontaktuppgifterna uppdaterades under undersökningens gång i de fall då ansvarig person bytts ut. Enkäten har kompletterats med intervjuer med tio verksamhetsnära chefer i den öppna fritidsverksamheten. Frågor har bland annat ställts kring yrkesbakgrund, erfarenhet av att tillhöra olika förvaltningar och erfarenhet av samverkan med andra aktörer.

Frågeformulär och datainsamling

Formuläret baserades på en tidigare kartläggning av öppen fritidsverksamhet men utvecklades inför 2024 års datainsamling i samverkan mellan MUCF och Indikator. Frågeformuleringar och enkäten är i sin helhet genomgången och godkänd i SKR:s samråd för statistikinsamling från kommuner och regioner.

Formuläret bestod av 28 huvudfrågeställningar av både envals-, flervals och fritextkaraktär. Formuläret avslutades med en fråga om de fick kontaktas för ytterligare frågor via e-postadress och/eller telefonnummer. Respondenten fick då lämna sina kontaktuppgifter. Formuläret var indelat i fyra temaområden; om verksamheten, personal och kompetens, samverkan, och ungas delaktighet och inflytande.

Datainsamlingen gjordes genom digitala enkäter. Samtliga utskick i datainsamlingen skedde genom e-postutskick till representanter inom målgrupperna. Datainsamlingen pågick mellan 2024-10-07 och 2024-11-01.

Totalt skickades inbjudningar till 376 e-postadresser med en unik enkätlink ut till representanter som motsvarade målgruppen inom de 286 kommuner som bedriver öppen fritidsverksamhet. E-postutskicket innehöll även information kring undersökningen och dess syfte, personuppgiftsbehandling samt kontaktuppgifter till MUCF och Indikator vid frågor rörande undersökningen. Enkätlinken kunde bara besvaras en gång. Utöver grundutskicket till samtliga i urvalet skickades två påminnelser med 10 dagars mellanrum. Av de totalt 286 kommunerna som fick inbjudan deltog representanter från 219 kommuner i undersökningen. Totalt inkom det 249 besvarade enkäter.

Referenslista

MUCF. (2016). Kartläggning av öppen fritidsverksamheten nationell bild och faktorer som påverkar deltagande. Stockholm. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF. (2019). Kompetens och utvecklingsbehov i öppen fritidsverksamhet. Stockholm. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF. (2020). Öppen fritidsverksamhet- om tillgänglighet och inkludering. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF. (2021). Öppna fritidsverksamheten – om barnkonventionen. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF. (2021). Samverkansmodellen för öppen fritidsverksamhet.
<https://mucf.learnifier.com/a1/catalog/selfreg/v1-290815-250ae4a8aabd539c/overview>
Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF. (2022). Kunskapsunderlag till fritidsledare och andra yrkesverksamma om hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF. (2023). Våld, förtryck och heder – att arbeta förebyggande i öppen fritidsverksamhet. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

SKR. (2023).
<https://skr.se/skr/tjanster/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/kommungruppsindelning.2051.html> Sveriges kommuner och regioner

MUCF. (2023). Ung idag 2023:2. En fördjupad bild av ungas fritid. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF. (2022). Unga och utanförskap. En socioekonomisk analys av värdet av främjande öppen fritidsverksamhet. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF. Workshop om öppen fritidsverksamhet och hedersrelaterat våld och förtryck.
<https://www.mucf.se/sites/default/files/2023/07/Stod%20workshop%20-%20HRV.pdf>
Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF. Workshop för våldsförebyggande arbete i öppen fritidsverksamhet.
<https://www.mucf.se/verktyg/workshop-valdsforebyggande-arbete-i-oppen-fritidsverksamhet>
Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Polismyndigheten. (2023). Utsatta områden.

<https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/utsatta-omraden/>

MUCF. (2024). Ung idag 2024:2. En fördjupad bild av ungas inflytande och delaktighet.

Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

FN (1989). FN:s konvention för barnets rättigheter. Förenta nationerna.

Fritidsledarskolornas förening. Hemsida: <https://fritidsledare.se/>